

ANOTACE

BURDA, Bogumiła. Szkolnictwo średnie na Dolnym Śląsku w okresie wczesnonowoczesnym (1526–1740). Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 2007. 306 s.

Základní tezí práce přední polské didaktičky dějepisu a historičky školství a pedagogiky Bogumiły Burdy je tvrzení, že k rozvoji středního školství v Dolním Slezsku v raném novověku došlo v souvislosti s průběhem a charakterem reformace, vznikem městských rad v protestantských městech, náboženskými poměry v českých zemích a přílivem pedagogických myšlenek ze západní Evropy, zvláště z Německa a Itálie. Chronologický rámec knihy představují počátek reformace v Německu a nástup Habsburků na český trůn ze strany jedné a začátek slezských válek ze strany druhé.

Autorka rozlišuje tři období rozvoje středního školství v Dolním Slezsku. První je vznik moderního pedagogického myšlení v západní Evropě, kterou ovlivnila reformace a protireformace. Druhá etapa zahrnuje 17. století v průběhu a po skončení třicetileté války, kdy rekatolizace pozitivně ovlivnila organizaci kolejí a vyšších škol v Dolním Slezsku. Třetí etapa probíhala od počátku 18. století do roku 1740, kdy vznikly střední školy ve Svidnici, Hlohově a Jelení Hoře. V tomto období vznikla také v roce 1702 Leopoldova Akademie ve Vratislavi.

Monografie je rozdělena do pěti kapitol. První sleduje organizaci středního školství v Dolním Slezsku v 16.–18. století. Druhá kapitola se zaměřuje na koncepci výuky a způsoby její realizace ve středním školství. Materiální základnu středních katolických i protestantských škol přibližuje třetí kapitola. Ve čtvrté kapitole se seznámíme s pedagogickými kádry působícími v dolnoslezských středních školách a v páté s jejich žáky.

Autorka dospěla k závěru, že v důsledku reformace již nestačily středověké formy výuky a výchovy. Latinské gymnázium bylo školou s moderním programem výuky včetně řečtiny a hebrejštiny. V reakci na změny spojené s reformací 16. století nastaly proměny také v katolických školách. V polovině 17. století se objevila jezuitská kolegia i v Dolním Slezsku, a to v Záhani, Hlohově, Vratislavi, Svidnici, Jelení Hoře a Lehnici. Po třicetileté válce byly uzavřeny protestantské školy v Dolním Slezsku, zůstaly jen ve Vratislavi a Lehnici, takže mnoho mladých měšťanů odcházelo do zahraničí. Teprve po roce 1707 byly povoleny nové protestantské školy v Hlohově, Jelení Hoře a Svidnici. Byla to lycea s moderním programem výuky, který odpovídal potřebám 18. století. Moderní školní budovy, velké posluchárny, široké chodby, pěkné ubytovací prostory pro žáky i učitele sloužily realizaci úkolů, které byly stanoveny jak protestantským, tak i katolickým školním zařízením. Nejvíce otevření novým pedagogickým proudům a myšlenkám byli protestanti, ale ani katolická církev se nevyhnula změně pohledu na výchovu mladého pokolení.

Problematika středního školství v Dolním Slezsku v raném novověku nebyla plně vyčerpána, což bylo způsobeno především špatným stavem zachovaných pramenů a jejich roztržštěním. Nepochybně další bádání prohloubí naše znalosti o tomto období nejen slezské, ale i české a ruské historie.

Knihy je vhodně doplněna přílohami, bibliografií, jmenným a místním rejstříkem, anglickým a německým resumé a 29 barevnými a černobílými ilustracemi.

Jaroslav Vaculík

ERBEN, Karel Jaromír. Slovanské bájesloví. Edd. Bechyňová, M. – Černý, M. – Kaleta, P. Praha: Etnologický ústav AV ČR a Slovanský ústav AV ČR, 2009. 511 s.

Laické veřejnosti je Karel Jaromír Erben znám především jako básník Kytice (1853) a folklorista, ale svým hlavním zaměřením byl historikem a archivářem, pomocníkem a spolupracovníkem Františka Palackého. Historický a národopisný zájem brzo zatlačil jeho básnickou tvorbu. Vynikl především ve sběru a výkladu písní a pohádek, byl pokládán za předního slovanského etnografa. Od druhé poloviny 40. let 19. století se začal soustavně věnovat studiu slovanské mytologie, kdy vznikly např. jeho studie Vídy čili sudice (1847), Obětování zemi (1848) či Jména měsíců slovanská vůbec a česká zvláště (1849).

Edice, kterou připravil řešitel projektu Grantové agentury České republiky Petr Kaleta ve spolupráci s Marcellem Černým za využití materiálů zvěčnělé Miroslavy Bechyňové, vyšla jako 30. svazek Nové řady Prací Slovanského ústavu Akademie věd České republiky společně s Etnologickým ústavem AV ČR. Obsahuje také Erbenovy studie publikované v Časopisu Českého muzea O dvojici a trojici v bájesloví slovanském (1857) a Báje slovanská o stvoření světa (1866). Editor zařadil rovněž Erbenova bájeslovná hesla z Riegrova Slovníku naučného a Abecední slovník slovanského bájesloví, který představuje zvlášť velký přínos k bližšímu poznání jeho díla.

Edici předchází tři studie editorů. Studie slavistky Miroslavy Bechyňové (1920–2000) o slovanském bájesloví Karla Jaromíra Erbena, několik poznámek k bezmála 140 let odpočívajícímu erbenovskému projektu z pera Marcela Černého a nástin slovanského bájeslovného bádání od přelomu 19. a 20. století, jehož autorem je Petr Kaleta.

Publikace obsahuje také seznam pramenů a literatury o slovanském a jemu blízkém bájesloví, seznam zkratk, ruské a anglické resumé, jmenný rejstřík a rejstřík pojmů z mytologie a náboženství. Erbenovy mytologické práce pod souborným názvem Slovanské bájesloví vyšly ve svém celku vůbec poprvé. Představují podstatný český příspěvek k dějinám evropské romantické folkloristiky a slavistiky.

Jaroslav Vaculík

KÓNYOVÁ, Annamária – KÓNYA, Peter. Kalvínska reformácia a reformovaná cirkev na východom Slovensku v 16.–18. storočí. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2010. 225 s.

Moderní systematické zpracování vývoje kalvínské reformace na východním Slovensku v širších evropských souvislostech rozšiřuje a konkretizuje poznatky o postupující konfesionalizaci společnosti raného novověku, která ovlivnila i politickou profilaci habsburské monarchie. Protože na většině území Uher se už v polovině 16. století prosadila luterská reformace, autoři se orientovali také na okolnosti reflexe kalvinismu jako druhé reformace akceptované uherskou šlechtou a společenskou elitou vrchnostenských měst, zejména na osmanském území, v Sedmihradsku a Zadunajsku. Vlivem zeměpánů pak kalvinismus pronikal na venkov mezi poddané. V královských Uhrách šíření kalvinismu komplikoval nejen důsledný katolicismus habsburské monarchie, ale i postoj luterských farností.

Na základě systematického využití dosud nezpracovaných pramenů autoři sledovali proces šíření kalvínské reformace od poloviny 16. století na území dnešního východního Slovenska s cílem postihnout jeho vývojové proměny a specifika. Od konce 16. století kalvinismus dominoval v pěti ze sedmi stolic zasahujících na toto území, kde se mu dostalo přímé podpory místní šlechty a zemanů. Na jejich pozvání zde působili přední kalvínské kazatelé, jejich vlivem se

budovaly kostely a školy a konstituovala se kalvínská církevní organizace se 117 farnostmi a 121 filiemi (podle soupisu z let 1725–1729).

I když východní Slovensko bylo okrajovou oblastí uherského kalvinismu, vytvořila se zde významná centra kultury a vzdělání. Byla to zejména vrchnostenská městečka Sečovce, Vranov nad Topľou, Michalovce, Humenné, Kráľovský Chlmec a Trebišov v Zemplínské stolici, Veľké Kapušany a Sobrance v Užské stolici, Moldava nad Bodvou v Abovské stolici a Plešivec v Gemerské stolici. U svobodných královských měst východního Slovenska kalvínská reformační hnutí našla ohlas ve dvou z nich. V Košicích s početným maďarským měšťanstvem od roku 1555 působili kalvínské kazatelé a roku 1644 vznikl církevní sbor a církevní škola pod patronací knížete Jiřího I. Rákócziho. Také v Prešově působil od roku 1684 maďarský kalvínský kazatel a v letech 1704–1711 církevní sbor.

Další novátorské poznatky z dějin kalvinismu na východním Slovensku prezentovali autoři o početném zastoupení slovenského obyvatelstva. Slovenské církevní sbory i pro svou okrajovou polohu měly v důsledku rekatolizačních tlaků řadu problémů, strádaly materiálně, chyběli jim slovenští kazatelé, i když jejich vzdělání na kolegiu v Blatném Potoku podporovali církevní představitelé i šlechta. Významným počinem pro rozvoj slovenských církevních sborů však bylo vydání pěti bohoslužebných knih ve slovenštině debrecínskou tiskárnou v letech 1750–1758.

Poznatky o rozšíření kalvinismu v 16.–18. století na východním Slovensku svědčí o tom, že toto území patří do kulturního okruhu modernizující se evropské civilizace. Publikaci oživují a doplňují kvalitní obrazové přílohy i mapy a uzavírá rozsáhlý soupis pramenů, edic pramenů a literatury.

Marie Marečková

KREJČÍŘÍK, Mojmir. Kleinové. Historie moravské podnikatelské rodiny. Brno: Statutární město Brno a archiv města Brna, 2009. 446 s.

Jako supplementum č. 9 sborníku Brno v minulosti a dnes vydalo Statutární město Brno a Archiv města Brna publikaci o podnikatelské rodině spjaté mj. s moravským zemským hlavním městem.

Zpracování kleinovské monografie nebylo lehkým úkolem vzhledem k mimořádně šíři a rozmanitosti jejich aktivit, které zasahovaly do různých sfér hospodářského, politického i kulturního života společnosti. Prameny k jejich činnosti jsou proto uloženy v desítkách archivních fondů uložených v domácích i zahraničních archivech, taktéž jejich shromáždění, prostudování a interpretace představovaly náročný úkol.

Autor prezentuje příběh šesti bratrů z chudé podhorské chaloupky, kteří se vlastním úsilím dopracovali závratného bohatství a vrcholného společenského postavení. Jde o mozaiku událostí, konfliktů, zakázek a aktivit, jež vytvářejí mnohostranný obraz životní dráhy příslušníků nové podnikatelské vrstvy 19. století.

Kleinové byli průkopníky průmyslové revoluce v českých zemích. Ve stavitelství, kde podnikali, přetrvávaly ještě v první polovině 19. století vztahy charakterizované cechovním systémem. Kleinové se však dokázali z něho vymanit, rychle zvládli techniku nového oboru a vytvořili první specializovaný podnik, který se v habsburské monarchii zabýval výstavbou a údržbou silnic. Také s rozmachem stavby železnic byli oproti svým konkurentům o krok napřed.

Po smrti posledního z bratrů se jejich průmyslové impérium rychle rozpadlo a dnes nezbylo z jejich podniků téměř nic. Zůstaly však stovky kilometrů silnic a tisíce kilometrů železnic v českých zemích, Rakousku, Polsku, Slovensku a Rumunsku.

Monografie je vhodně doplněna rodokmenem rodu, velkým počtem vyobrazení, jmenným rejstříkem a německým resumé. Představuje cenný přínos k hospodářským a politickým dějinám Brna, Moravy, českých zemí a celé habsburské monarchie.

Jaroslav Vaculík

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Pohledy na dějiny a současnost. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 339 s.

Po úspěšných dějinách univerzity (viz naše anotace ve Sborníku č. 24, s. 199–200) předložili dva kompetentní znalci problematiky syntézu dějin své vlastní fakulty, která dosud disponovala pouze dílčími studii k historii jednotlivých ústavů či o představitelích vědních oborů. Opřeli se o prameny uložené v pražských, brněnských a olomouckém archivu, interview s pamětníky, internetové zdroje a dosavadní literaturu.

Kniha je rozdělena na základě chronologicko-problémového principu do šesti kapitol nazvaných Politika, Hospodaření a provoz, Zápas o vědeckou úroveň, Učitelé a studenti, Vnější vztahy, Současnost a perspektiva fakulty. Je uvedena slovem děkana prof. dr. Josefa Kroba, CSc., a úvodem autorů, kteří definovali svůj cíl: „nikoliv všeoslavující jubilejní publikace, ale co možná nejvíce věcné a přiměřeně kritické ohlédnutí za devadesáti lety dějin fakulty“.

Kniha přibližuje nejen poměry, zejména po druhé světové válce, na filozofické fakultě, ale zprostředkovaně i na celé univerzitě a jejich dalších fakultách. V anotaci si povšimneme zmínek, které autoři učinili o naši pedagogické fakultě.

V první kapitole upozorňují, že po válce „na nově zřízené Pedagogické fakultě byl ... vzhledem k odlišnému personálnímu složení zdejších vedoucích složek více k vidění dogmatismus nastupující levicové totality“. To se projevilo např. odmítnutím přijetí katolického historika Bohdana Chudoby do zdejšího historického semináře, přestože šlo o osobnost, která svými vědeckými výkony přesahovala standard nově zakládaného oboru.

Druhá část se zmiňuje o archeologickém výzkumu Františka Kalouska ve Znojmě-Hradišti realizovaném od roku 1954, ve kterém nyní pokračuje katedra historie pedagogické fakulty.

V kapitole věnované vědecké práci najdeme zmínku o působení Jana Patočky ve filozofickém semináři pedagogické fakulty v letech 1946–1948.

Čtvrtá část obsahuje mimo jiné vzpomínky absolventů z 50.–80. let. Absolventka historie z roku 1982 uvádí, že „pocíťovali rozdílný charakter a přístup učitelů na Filozofické fakultě a Pedagogické fakultě, protože část ... výuky zajišťovali i její pedagogové. Jejich přístup nám připadal velmi ‚školometský‘.“

V kapitole Vnější vztahy je věnována pozornost komplikovanému a rozpornému vztahu k pedagogické fakultě. Po svém vzniku byla pedagogická fakulta chápána jako komunistická expozitura, druhou konfliktní linií byla otázka kompetencí při vzdělávání učitelů druhého stupně základních škol. Po znovuzáčlenění pedagogické fakulty do svazku univerzity v polovině 60. let dokonce filozofické fakulty v Brně a Olomouci zaujaly společné stanovisko, že „vzhledem k vědeckému a pedagogickému profilu ... pedagogických fakult by nebylo dost zodpovědné ponechat těmto kolektivům výchovu učitelů i pro 6.–9. ročník škol“. Kdysi ostré spory se, dle autorů, dnes „jeví být již zcela nepodstatnými“.

Poslední kapitola rozebírá současnost a perspektivy jednotlivých fakultních pracovišť. Lze si jen přát, aby také dalším fakultám univerzity, zejména naší pedagogické, se dostalo podobného nestranného historického nástinu, jakého se dostalo fakultě filozofické.

Jaroslav Vaculík

Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 2/2009. Ideje, iluze a realita v dějinách. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2009. 319 s.

Druhé číslo *Acta historica* vyšlo krátce po úvodním svazku, který se představil akademické obci v listopadu 2008. Tentokrát je zde zařazeno 11 původních studií, rovnoměrně pokrývajících časový úsek od vrcholného středověku po nejnovější dějiny, z věcného hlediska jsou zde pak zastoupeny příspěvky z kulturní historie, dějin národnostních vztahů i dějin měst. V části příspěvků najdeme i slezskou tematiku, která přibližuje řešení výzkumného záměru *Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy* domácím pracovníkům. Na studie posléze navazují dvě edice *Materiálů a dokumentů* a dosud nepublikovaná vzpomínka básníka a novináře Jana Šterna, věnovaná básníku Františku Halasovi. Závěr představeného svazku *Act* obsahují recenze a anotace z nejnovější odborné literatury, doplněné zprávami o činnosti mateřského Ústavu historických věd v roce 2008, o konferencích, vědeckých akcích a také personáliích.

Sjednocujícím mottem se stalo téma *Ideje, iluze a realita v dějinách*. Toto poměrně široké vymezení, představující jednu ze základních strategií historického bádání, nabídlo možnost srovnávání koncepcí a projektů v jejich ideální podobě se skutečnou realizací, mnohdy deformovanou objektivními a často nepředpokládanými okolnostmi. Tento široký prostor zvolené tematické části zaplnilo zejména sedm studií.

Nad specifícností středověkých falz se zamýšlí Josef Šrámek, který si pro potřeby zvolené úvahy vybral soubor listinných falz spjatých s benediktinským klášterem v Břevnově u Prahy, jenž patří k nejvýznamnějším a značně probádaným podvrhům v dějinách českého středověku, a to od dob Gustava Friedricha, přes Václava Hrubého až po Josefa Žemličku a Ivana Hlaváčka. Šrámek si položil základní otázku: Jakou roli hrála falza u „středověkého člověka“, jak jím byla vnímána a do jaké míry je naše dnešní pojetí podstaty toho, co označujeme jako falzum, shodné s minulým? Čtenáři je nejen nabídnut jeho pohled, ale současně je položena další důležitá otázka: Jaký byl přístup středověké společnosti k falzům? Autorem představený postoj je možné chápat jako jisté shrnutí dosavadního bádání o této otázce, přičemž je zdůrazněna samotná vypovídací hodnota středověkých falz, která přibližuje konkrétní historickou situaci; právě v tom umocňuje Šrámek význam falz nad nejčastěji kladenou otázkou jejich pravdivosti či nepravdivosti.

Na dvaceti stranách se Robert Antonín s Tomášem Borovským pokoušejí přiblížit středověký ceremoniál vjezdu panovníka do měst, přičemž jim k tomu posloužilo představení několika takových vjezdových situací. Metodicky vhodně zvolený postup vychází ze znalostí bádání zahraničních autorů na tomto poli, přičemž tento fenomén chápou jednak jako propracovaný akt vizualizace a reprezentace panovnické moci, a jednak jako zlomový okamžik v životě středověkého města. Své zamyšlení zahajují úvodním výtahem z románu Aloise Jiráska *Proti všem*, na něhož navazuje rozbor pěti základních fází příprav samotného ceremoniálu. Krátké popisy z období přemyslovských vládců postupně nabývají na „košatosti“, vrcholící slavným vjezdem Ferdinanda I. do Čech a na Moravu v roce 1527, k němuž se zachovala řada pozoruhodných relací. Studie svým naznačením pestrosti nad formalizovaným jednáním má potřebnou vypovídací hodnotu a bezesporu přispívá k dnes značně frekventované otázce každodennosti.

Historickou skicou *Přes Slezsko na Moravu. Cesty polských panovníků Moravou* (s. 61–68) přispěl do časopisu Dušan Uhlíř. Zpočátku spíše náhodné cesty vystřídaly počínaje 17. stoletím častější návštěvy polských korunovaných hlav na Moravě; zejména za vlády Vladislava IV. (1632–1648) se staly kontakty mezi Varšavou a Vídní pravidelnější. Přirozeně největší pozornost je věnována nejvýznamnější „návštěvě“, a to v roce 1683 Jana III. Sobieského při tažení polských vojsk na pomoc Vídní, obléhané Turky.

Zakladatelská euforie muzejnictví v Rakouském Slezsku v závěru 19. a na počátku 20. století je dokumentována příspěvkem Antonína Šimčíka, který se zaměřil na počátky Slezského muzea v Těšíně, což souviselo se silicím nacionálním uvědoměním v tomto regionu. Představené aktivity spojené se Slezským muzeem věrně odrážely dobové trendy zahrnující nejen snahu o ochranu kulturního dědictví, ale zejména úsilí o využití muzejní práce k výchově široké veřejnosti a především mládeže k respektu a úctě k národnímu svérázu.

Z poněkud odlišného tematického „soudku“ můžeme sledovat obraz města Opavy v poválečném období na proměnách urbanistického plánování tohoto centra Českého Slezska. Z trosek Opavy po roce 1945 mělo být vybudováno město „nové“ české společnosti, což souviselo s politickým ovzduším dané doby. Zvláštní pozornost soustředil Pavel Šopák na rozbor aktivit architekta Oldřicha Lisky, umocněné poválečným osídlováním Sudet.

I zbývající dva příspěvky žánrově rozšiřují vymezený prostor pro „ideje a iluze“ v konfrontaci s realitou. Jiří Knapík se zamýšlí nad stavem kulturní fronty v bezprostředně poúnorovém období (v letech 1948–1949), kdy podle komunistické ideologie mělo pod taktovkou Zdeňka Nejedlého dojít podle sovětského vzoru k zásadní přeměně české a slovenské literatury, spočívající v tvorbě agitačně využitelných slovesných děl „nové literatury“. Stále více bylo zřejmé, že proces vzniku literatury s budovatelskou a angažovanou tematikou zasáhne daleko delší časový horizont, než bylo původně naplánováno. Na příkladu osobní korespondence mezi významným mikrobiologem Ivanem Málkem a slovenskou lékařkou Magdou N. předkládá Martin Franc myšlenkové zvraty českých a slovenských intelektuálů od počátku 50. let do období tzv. normalizace, kdy se pro dříve přesvědčené komunisty zhroutil „jejich svět“ a nastala u nich hluboká deziluze.

V oddíle *Varia* najdeme drobné studie, z nichž dvě jsou z „dílny“ regionálních dějin, vztahující se k předbělohorskému období: Henrieta Lisková přibližuje obsah nejstarší bansko-bystrické městské knihy a David Novotný na příkladu východočeských měst Chrudimi, Vysokého Mýta a Poličky ukazuje na vztahy mezi panovníkem, městy a měšťany. Nelze nezmínit i přiblížení jména průkopníka ochrany přírody v Čechách Rudolfa Korba (1845–1925), které nabízí Martin Pelc; pozoruhodné je zvláště připomenutí Korbovy přírodní rezervace nazvané *Boží zahrada* a její třicetiletou existenci, která i po svém zániku zůstala živým dědictvím pro ochranu přírody. Na základě analýzy polského menšinového tisku v regionu Těšínska dospěl Juraj Marušiak k závěru, že problém interetnických vztahů mezi českou majoritou a polskou menšinou byl pocíťován jako vyhocený především na místní, lokální úrovni. Poúnorová kulturní politika je ještě jednou zmíněna Jiřím Kvapíkem v podobě dosud nepublikovaného dokumentu o vyšetřování tzv. protistátního pamfletu na Vítězslava Nezvala z roku 1949.

První letmé seznámení s obsahem tohoto časopiseckého svazku Ústavu historických věd FPF Slezské univerzity v Opavě se může zdát poněkud roztržité. Brzy však čtenář nabude přesvědčení, že se redakční radě podařilo shromáždit pod zvolené téma (*Ideje, iluze a realita v dějinách*) odpovídající příspěvky, které vytváří inspirativní prostor pro další badatelská témata.

František Čapka

Metternich a jeho doba. Sborník příspěvků z konference uskutečněné v Plzni ve dnech 23. a 24. dubna 2009. Editoři Ivo Budil, Miroslav Šedivý. Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni, 2009. 147 s.

V roce 2009 uplynulo 200 let od nástupu Clemense Wenzela Nepomuka Lothara, knížete von Metternich-Winneburg (1773–1859), rakouského šlechtice, politika a diplomata, do úřadu

rakouského ministra zahraničí, a 150 let od jeho úmrtí. Je skutečností, že česká historická obec zůstává životu, dílu a odkazu této významné historické osobnosti, jedné z nejkontroverznějších postav 19. století, dosti dlužná. Podobně je třeba konstatovat, že pro období druhé poloviny 19. století máme řadu pramenných edic, kdežto v případě Metternichovy doby jsme odkázáni na nevydané prameny uložené v českých nebo v rakouských archivech. Tato absence systematického kritického studia pak vede k tomu, že jeho osobnost je v českém prostředí tradičně prezentována na pozadí mnohé mystifikace a předsudků, přičemž převládá spíše jeho negativní hodnocení, ovlivněné jistou demonizací současníky s převážnou nenáviděností. Tak například ruský car Mikuláš I. ho považoval za „satanova pomocníka“, britský premiér Canning ho nazval „největším podvodníkem a lhářem na kontinentě a možná že v celém civilizovaném světě“, Napoleon Bonaparte k jeho osobě prohlásil, že „každý občas lže, ale lhát neustále, to je přespříliš“ a podle rakouského básníka Grillparzera bylo Metternichovou největší chybou, že svým lžím nakonec sám věřil. Přitom byl to právě on, kdo se aktivně podílel na vytváření „nového světa“, od průmyslové revoluce k velkým sociálním a politickým hnutím.

Konference se uskutečnila pod záštitou Katedry antropologických a historických věd Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni za účasti předních domácích i zahraničních specialistů. Tematicky lze přednesené příspěvky rozdělit do několika celků. První skupina byla věnována Metternichově činnosti v širším kontextu evropských a světových dějin; jmenujme zde příspěvky Ivo Budila, Drahomíra Suchánka, Miroslava Šedivého, Romana Míška a Pavla Štěpánka. Studie mnichovského historika Wolframa Siemanna, Jiřího Raka a Milady Sekyrkové si kladly za cíl vysvětlit jeho aktivity či ohlas těchto aktivit v habsburské říši. Regionálně zaměřené pak byly analýzy Petra Hubky, Jana Kumpéry a Jana Hučky. Otázkám písemné a věcné pozůstalosti se věnovali Miloš Říha a Jan Kahuda. Na právní otázky Metternichovy doby upozornili Karel Schelle, Jaromír Taucher a Renata Veselá. Zpestření jistě znamenal příspěvek Patrika Kunce, který přiblížil zobrazení jeho osoby na dobových karikaturách.

Přes snahu některých referujících přiblížit Metternicha jako osobnost „z masa a kostí“, stojí před námi coby stoupenec absolutní společenské nehybnosti, jež měla beze změny uchovat výsady privilegovaných stavů. Cynickému a machiavelistickému kancléři se podařilo po dlouhá desetiletí brzdit hnutí za občanská a národnostní práva nejen uvnitř Rakouska, ale i mimo něj. Byl to právě „metternichovský absolutismus“, který se stal na jaře 1848 hlavním terčem revoluce ve Vídni.

František Čapka

HROCH, Miroslav. Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 315 s.

Ambicí recenzované práce předního českého historika Miroslava Hrocha bylo především podat přehled výsledků bádání o problematice formování národa a zároveň navázat na své dvě vlastní starší studie, z nichž první se zabývala sociální základnou a druhá programy národních hnutí (k prvnímu problémovému okruhu to byla: *Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas*, Praha 1968; k druhému pak: *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999). Svými srovnávacími pracemi o vzniku a vývoji národních hnutí menších národů ve střední, severní a východní Evropě ukázal, že toto „národní obrození“ všude probíhalo obdobně, i když s jistým časovým posunem, daným hlavně politickými a sociálními podmínkami. Jestliže si dosud autor převážně kladl otázky typu, kdo byli „průkopníci“ národa a jaké cíle si stanovili, na-

stal u něj posun, protože nyní se ptá: Proč a díky kterým okolnostem a společenským silám dosáhli právě úspěchu. Podobně zaznamenáme změnu ve vymezení základního problému; dosud se Hroch zabýval především formováním moderního národa cestou národního hnutí, kdežto nyní se jeho pohled rozšířil na situaci, kdy se národ utvářel v podmínkách státního národa. Ukazuje se, že cílem předložené práce nebylo představit novou, originální a dosud neuváděnou teorii a terminologii. Jak sám uvádí autor, „*pokud je něco na této knize originálního, pak je to právě snaha o jakousi konsenzualitu, o to, najít a aplikovat spíše shody než rozdíly mezi jednotlivými autory a výklady problematiky utváření moderních národů*“. Kniha si také nekladla za cíl vyřešit problematiku formování národů.

Nešlo tedy o předložení souhrnného díla o „nacionalismu“ ani o soudobých podobách a zájmech evropských národů, nýbrž o jejich genezi. Jak to naznačuje samotný název práce, jde o to, sledovat cesty, jimiž se ubíraly národotvorné procesy, respektive konstrukce národa v průběhu „dlouhého“ 19. století. Jedná se přitom o národy evropské jako specifický typ útvarů, na nichž je založena stavba Evropy. Při samotném zpracovávání dal autor přednost postupu cestou zobecnujících reflexí před prostou popisností, poněvadž jen tak lze otevřít cestu ke komparaci s cílem připravit materiál pro výklad příčin úspěchu či neúspěchu formování moderního národa.

Sluší se připomenout některé Hrochovy přístupy a rozvinutá stanoviska ke zkoumané tematice uplatňované v této práci. Především nechápe národ jako pouhou kulturní konstrukci, invenci, kterou mohl kdokoli a kdekoli libovolně uvést do života tím, že vyhlásí nacionalistická hesla. Tím méně jsou pro něj moderní národy dílem jakéhosi abstraktního nacionalismu. Naopak zdůrazňuje, že konstrukt národa mohl mít šanci na úspěch jen za určitých sociálních, politických a kulturních podmínek, které působily nezávisle na přáních a ideálech „nacionalistů“. Proto také vzhledem k naprosto divergentní aplikaci termínu nacionalismus je velmi obtížné vymezit mu nějaký konsenzuální smysl, a tím méně jej užívat jako nástroj kritické analýzy; z toho důvodu je tohoto termínu v práci užito jen výjimečně.

Úvodní pojednání (mající dvě dílčí kapitoly) předkládá přehled vývoje názorů na národ a příčiny jeho formování, vč. rozboru otázky, zda nacionalismus představoval pohromu či nedopatření, a také typologickou charakteristiku pojmu národ. Následující druhá část ve třech kapitolách shrnuje objektivní poměry, z nichž formování národa vyrůstalo a jejichž podíl na tomto procesu je většinou uznáván, a to byť s rozdílnými akcenty, jimiž jsou: předchozí historický vývoj, etnické kořeny a hospodářská i politická modernizace, kde je připomenuto i mimořádné místo školy při formování národní identity. Škola jednak poskytovala prostor pro přenos národně formativních informací do širokých vrstev obyvatelstva a dále také vytvářela základní předpoklady pro pevnou komunikační síť tím, že byla základním nástrojem alfabetyzace a důležitým nástrojem mravní výchovy a státní disciplinizace. Tyto souvislosti a vztahy jsou zde líčeny jako soubor předpokladů, bez nichž si nelze vznik národa představit. Poslední část je vnitřně rozčleněná do pěti kapitol a věnuje se lidským (tj. vlasteneckým) aktivitám, které vedly k formování národa. Jsou zde představeny názory některých autorů a výsledky bádání k úloze boje o moc a dalších národně relevantních zájmových rozporů, k významu historie a hledání národních dějin, k jazykovým a kulturním požadavkům představitelů národních pospolitostí, k roli mýtů, symbolů, slavností apod. I když jednotlivé kapitoly tvoří jakési uzavřené celky, zdaleka to neznamená definitivní textaci; naopak je zřejmé, že je zde ponechán prostor pro další nové neotřelé pohledy. Text byl původně určen německému čtenáři a pro české vydání bylo třeba některé formulace upravit a také doplnit stávající poznámkový aparát.

Dlouholeté sledování dané problematiky završuje Miroslav Hroch předloženou prací, představující pokus o syntetické zpracování procesu formování národů v Evropě. I když v předmluvě uvádí, že „*nejde o práci historickou, která rozhodně nehodlá promítat současné konflikty a mýty*

do minulosti“, její vysoká aktuálnost je naprosto zřejmá. Poznatky o národu a nacionalismu, o událostech a vztazích z 19. století bezesporu přispívají k lepšímu pochopení současných národnostních konfliktů, s nimiž se v řadě regionů Evropy můžeme stále setkávat.

František Čapka

V kleštích dějin. Střední Evropa jako pojem a problém. Brno. Vydavatelství HOST, 2009. 343 s.

Editoru tohoto svazku textů o střední Evropě se shromáždilo poměrně velké množství příspěvků tematicky sledujících dvě linie: geopoliticko-historickou a kulturně literární. Bylo to možné, protože pro středoevropský diskurs je příznačných hned několik vzájemně si blízkých rysů, nijak nevyhraněných, naopak si blízkých: – spisovatelé mnohdy politizují, – historikové i politologové hledají závažné argumenty i v oblasti kultury, – hranice mezi tím, co je politika a co kultura, co je historický resentment a co obecné tvrzení, co je nostalgie a co realita, je nepostizitelná. Co se týče časového vymezení, tak texty zabírají poválečnou dobu, přičemž třetí část svazku přináší úvahy o střední Evropě v celém jeho historickém sledu. Připomeňme si jen některé příspěvky.

Příznačné pro studie první části je proplétání historie a geopolitiky s kulturou. Hlavním tématem zamyšlení maďarského politologa a historika Istvána Bibóa je úvaha nad nesamozřejmostí národního státu ve střední Evropě dané „strachem z ohrožení“. Území rozkládající se na východ od Rýna, mezi Francií a Ruskem, se podle něj po stránce politické vyznačuje jakousi apriorní zaostalostí, přičemž se hovoří o nevyvinutých a nedemokratických společenských vztazích, o politické neotesanosti, úzkoprsém, přizemním a agresivním nacionalismu, o tom, že politickou moc v těchto státech drží v rukou aristokratičtí „latifundisté“, monopolní kapitál a vojenské kliky. Pokud se k tomu přidá konstatování o zdejších semeništi nejrůznějších zmatených, obskurních a lživých politických filozofií, pak autor dospívá k závěru, že národy a státy tohoto regionu jsou svou povahou neschopné demokratického vývoje západoevropského typu. Jistě nelichotivý závěr, nutící nás však k hlubšímu zamyšlení. Dvě úvahy se dotýkají dalších problémů střední Evropy: rakouský politolog, historik i politik Eduard Busek si klade základní otázku: Co je to střední Evropa? Je to idea nemnoha intelektuálů, kteří se nechťejí spokojit se samohybem, jenž nesměřuje k uskutečnění cílů, nebo je to odmítnutí tradiční politiky, či nakonec je to nově objevená politická konstanta Evropy? Jedním z těch, kteří se pokouší znovu objevit pro Němce střední Evropu, je jejich historik Karl Schlögel. Hned na úvod svého zamyšlení konstatuje, že střední Evropa není strašidlo či nějaký přelud, avšak termín s konkrétní náplní vlastní politiky a civilizace. Poukazuje na důležité místo paměti, která se především zračí ve středoevropských městech; současně předvídá potřebu (západo) německého a (východo) německého smíření a stejně tak citlivě nastoluje kritiku postojů vyhnanců, přičemž zdůrazňuje, že na jejich pocitu utrpěné křivdy nelze budovat vztah k tomuto regionu. Z devíti příspěvků tohoto tematického bloku upozorníme ještě na studii francouzského politologa (narozeneho v Praze) Jacquese Rupnika, vztahující se k dědictví „Jaltu“, tedy ke klíčovému stigmatu střední Evropy po roce 1945. Autor do jisté míry potvrzuje jeho platnost, ale současně upozorňuje, že všechny poválečné krize a otřesy v tomto regionu nelze svádět jen na „Jaltu“.

Z druhé části příspěvků, které se zabývají kulturou, literaturou a románem, jistě zaujme úvaha českého filozofa Karla Kosíka, určená dvěma významným tvůrcům naší literatury – J. Haškovi a F. Kafkovi. Při tomto zamyšlení nad interpretací jejich díla autor dospívá k závěru, že hlavní postavu Haškových *Osudů dobrého vojáka Švejka* nelze ztotožňovat se „švejkovštinou“,

stejně jako Kafku nelze ztotožňovat s „kafkovštinou“. Švejkovství je jistý způsob reagování člověka v tomto světě absurdní všemocnosti mašinérie a určených vztahů. Kafkovština je naopak svět absurdity lidského myšlení a jednání, lidských snů, svět jako hrůzný a nesmyslný labrynt, svět bezmocnosti člověka v síti byrokratických mašinérií.

Třetí blok příspěvků tvoří jakýsi rámcující komentář k předcházejícím dvěma oddílům, protože se vlastně jedná o poznámky a vysvětlivky v podobě vývojové chronologie. Jejím smyslem je rekonstruovat koncepty střední Evropy v historickém pohledu, tj. pokusit se najít základní periodizaci a klíčová témata diskusí o tomto regionu, stejně jako i o jejich nejvýznamnějších představitelích, protože debaty o střední Evropě je možné souvisle sledovat již od počátku 19. století. Vše podstatné se zde odehrávalo právě ve vztahu k dějinám, proti nim, ve střetu s nimi, pod jejich tíhou nebo v jejich sevření. Na druhé straně však jedním z typických historických rysů střední Evropy je snaha uniknout před historií, „ukrýt“ se před ní do nehybných myšlenkových systémů a nadpřirozených, nadsmyslných formulací. I nadhistorický univerzalizmus má ve střední Evropě své historické důvody. V těchto poznámkách se vedle vývojového přehledu sledují i účinky těchto idejí, tedy to, jak se na ně později navazovalo, jak byly přijímány, a jak se ve svém dalším účinku zhodnocovaly.

I přes košatost předložených pohledů nakonec (což je vcelku přirozené) nenajdeme v předkládané antologii jednoznačnou odpověď na otázku: Existuje střední Evropa, nebo je to jen fantom? A pokud existuje, jakou má tedy podobu? Místo toho jsou zde naopak některé otázky ještě dále umocňovány dalšími novými otázkami.

František Čapka

České země a moderní dějiny Evropy. Studie k dějinám 19. a 20. století. Petr Prokůš a kol. Praha: Práce Historického ústavu AV ČR, v. v. i., Rada C – Miscellanea, sv. 23, 2010. 358 s.

V rámci řešení výzkumného záměru *Český dějinný prostor v evropském kontextu. Diverzita, kontinuita, integrace* vyšel sborník 17 studií, jejímž společným jmenovatelem se měl stát kritický pohled na dynamický proces plný dramatických změn a zvrátů „modernizace“ českých zemí, který probíhal od první poloviny 19. století, ovlivněný kulturně civilizačními zásadami Západu. Jednalo se v podstatě o přechod od pozdně feudálního a stavovského systému k národně-občanské společnosti, vrcholící v roce 1918 vznikem Československé republiky. Jsou zde zastoupeny příspěvky i pro léta první republiky a pro poválečné období spojené s přechodem Československa do „komunistického tábora“.

Do bloku ohraničeném léty 1848 až 1918 můžeme zařadit pět studií, z nichž většina přibližuje dílčí otázky tohoto období. Shrnující zamyšlení o příčinách rozpadu habsburské monarchie, tak jak se vytvářely od roku 1848 a kulminovaly v roce 1918, představil Milan Hlavačka. Předností textu je přehledná a stručná sumarizace v podobě osmi tezí, jež mají demonstrovat rozporuplný vztah Čechů k habsburské říši spolu s naznačením úloh některých nevyhnutelných politických, sociálních a historických tendencí, které dlouhodobě nahloďávaly toto podunajské soustátí. Petr Cibulka provádí rozbor politických programů německých liberálních stran na Moravě v letech 1870–1914. Byli to právě němečtí liberálové, kteří v uvedeném období představovali hlavního politického reprezentanta německého etnika v moravském markrabství. Skutečnost, že Němci tvořili pouze necelou jednu třetinu obyvatel země, z níž navíc část žila v jazykových ostrůvcích obklopených slovanským obyvatelstvem, je nutila hledat oporu v rakouské ústavověrné straně, a tím se považovat za součást německého národního společenství v monarchii. Na příkladech dvou významných osobností českého intelektuálního a politického života z konce 19. století

a prvních dvou desetiletí 20. století, tj. T. G. Masaryka a K. Kramáře, naznačuje Radomír Vlček jistou vrstevnost, proměnlivost, rozpornost i účelovost podoby rusofilství v tehdejším českém prostředí. Svůj pohled opírá o skutečnost, že obě zmíněné osobnosti se o Rusko dlouhodobě zajímaly a zaujímaly k němu výrazně pozitivní vztah. Jejich pohled do minulosti i do problematiky současného Ruska je přivedl k formulování obrazu budoucnosti tohoto významného státového celku, bez něhož se (podle nich) ve světovém dění, tedy ani v českém prostředí, nic podstatného neodehraje. Proto aktuálně vyznívá závěrečná autorova myšlenka, že „*bez Masarykových konkrétních kroků ve vztahu k Rusku, stejně jako bez Masarykova a Kramářova hraní „ruskou kartou“ by formování moderní české národní identity bylo neúplné*“.

Další dva příspěvky se tematicky váží k první světové válce; Petr Prokš podrobně rozebírá válečnou politiku Velké Británie ve vztahu k rozpadajícímu se Rakousko-Uhersku, která od původní politiky „splendid isolation“ přecházela k prosazování své tradiční imperiální politiky v rozpadající se střední Evropě, tak i na Balkáně. Z povstaleho nebezpečí bolševismu pak začala razit plán na vytvoření „cordon sanitaire“ kolem sovětského Ruska. Poměrně značně frekventované téma pobytu M. R. Štefánika v Rusku (1918–1919) představila už celá řada historiků a publicistů jak za první republiky, tak i v polistopadovém období. Hůře je na tom přiblížení pobytu „poselstva z Prahy“ v čele s F. V. Krejčím, které vycestovalo do sovětského Ruska v polovině května 1919. Proto se Dalibor Vácha rozhodl aktivity obou misí přiblížit z poněkud jiného „břehu“: provedl sondu do myšlení a vnímání československých legionářů tak, jak situaci s očekávaným návratem do vlasti viděli a posuzovali, a to i v podobě jejich bezprostředních reakcí, včetně odlehčených postojů (vtipů, anekdot, karikatur apod.).

Druhou část sborníku uvádí Emil Voráček zamyšlením nad počátky „politiky velkého taktického oblouku na cestě ke zřízení totalitní diktatury“, které byly odstartovány procesem bolševizace KSČ, jenž vyvrcholil na jejím V. sjezdu v únoru 1929. Dané skutečnosti jsou představeny na pozadí politické orientace Kominterny spojené s tlakem na československé komunisty a také v souvislosti s dalšími okolnostmi v mezinárodních „vodách“, vzniklých zejména v souvislosti s roztržkou mezi SSSR a Velkou Británií. K již vydaným pracím z pera Jiřího Matějčka k problematice profesní, sociální a osobnostní kultivace v českých zemích v 19. a 20. století se připojila další studie, která posuzuje „tempa“ změn uvnitř společnosti včetně dlouhodobých změn sloužících k určení rychlosti „pokroku“ a k porovnání situace s jinými regiony; stranou pozornosti nezůstaly i vlastnosti jednotlivých sfér kultivace společnosti a jejich vzájemné prolínání. Další dva příspěvky mají společný znak: přibližují životní a pracovní osudy dvou zemědělských odborníků a pedagogů z moravského prostředí. Gustav Novotný si vybral středoškolského a vysokoškolského pedagoga, redaktora a také odborného publicistu Jana Nepomuka Adamce (1855–1925), který se významně angažoval při organizování i dobudování zemědělského školství a také družstevnictví na Moravě, a Lubomír Slezák přibližuje postavu vysokoškolského učitele na VŠZ a na Vysoké škole sociální v Brně, agrárního sociologa Tomáše Čepa (1888–1959), jenž zejména po obsahové stránce významným způsobem ovlivnil kurzy Svobodného učení selského na Moravě; to se na téměř dvacet let stalo hlavní základnou „lido- výchovné činnosti“ agrární strany na českém a slovenském venkově. Na příklady možného překlenutí zdánlivě nepřeekonatelných rozporů v česko-německých vztazích v meziválečném Československu upozorňuje svým rozbořem situace v letech 1918–1933 při spolupráci průmyslových podnikatelských kruhů obou národností Vlastislav Lacina. Uvedené základní směry si jistě zaslouží další podrobnější rozbor, nastavené problémy vytváří fundamentální vzorec aktivit obou průmyslových struktur. Časově do sledovaného období spadá popis vztahů mezi předním českým historikem Kamilem Kroftou a vinohradským nakladatelem Františkem Laichterem z pera Jiřího Lacha. Byla to práce na projektu *Českých dějin*, která počátkem 30. let 20. století

sblížila oba muže. Z někdejšího nakladatelského učedníka se postupem doby stal jeden z nejvýznamnějších znalců rozsáhlého Kroftova života a díla. Příslušné řádky rovněž přibližují stav československého nakladatelského světa v těžkém období 30. a 40. let minulého století a dostatečně podtrhují význam Laichterova nakladatelství pro českou odbornou knihu.

Stranou pozornosti nezůstala ani léta protektorátu. Na osudech slovenského politika Karola Sidora po jeho jmenování vyslancem Slovenska ve Vatikánu v červnu 1939 sleduje Jan Němeček zákulisí diplomatických aktivit při řešení tzv. slovenské otázky v průběhu války, a zejména pak názorové posuny na vývoj poválečného Slovenska; do těchto diplomatických „hrátek“ zapadlo i jednání o obnovení československo-vatikánských diplomatických vztahů po skončení války. Po prvních pracích historiků o tragickém osudu Židů v období slovenského státu a protektorátu v 60. letech minulého století nastala od 90. let nová éra všestranného vědecko-výzkumného zájmu o tento tragický problém. Zlatica Zudová-Lešková v té souvislosti na dvaadvaceti stranách rozebírá vnitřní obsah dvou zásadních lidských projevů a zkušeností 20. století – šoa a rezistence, a jejich vzájemný vztah, přičemž jsou detailně přiblíženy i otázky československé rezistence v zahraničním odboji, a to jak v podobě vojenských aktivit, tak v oblasti diplomacie. Poslední měsíce hroutící se okupační moci Německé říše v Protektorátu Čechy a Morava (od léta 1944) rekonstruuji dva Janové – Gebhart a Kuklík. Vedle sledování postojů protektorátních představitelů nezapomněli i na vývoj nálad a reakcí českého obyvatelstva na celý komplex omezujících opatření, zasahujících do všech oblastí života v protektorátu a postihující téměř veškeré obyvatelstvo, což mělo napomáhat pracovní mobilizaci v rámci nové vlny totálního válečného nasazení. Zejména zajímavé je pak sledování výčtu omezení v oblasti kultury a sportu. Berlín si stále více uvědomoval, že nelze nadále oddělovat situaci v protektorátu a v Říšské župě Sudety, neboť tvořily dohromady významné zázemí pro obranu celého českomoravského prostoru.

Zbývající tři studie spadají do poválečného období. Konstatování, že v manipulaci se slovy a jejich významy spočívá podstata propagandy, přičemž propagandistický jazyk vytváří svět, který je odlišný od reálného světa, se stalo pro Milana Řepy východiskem ke sledování vývojových ambicí KSČ v poválečných letech 1946 až 1948. Posloužila mu k tomu analýza sémantických obsahů a konotací pojmu „demokracie“ ve stranickém deníku Rudé právo. Záměrem vedení komunistické strany bylo co možná nejvíce zkreslit tento pojem, proto se zde zejména propagandisticky rozebíraly projevy demokracie za první republiky; pozornost byla věnována například i pojmu „lid“. Po únoru 1948 slovo „demokracie“ figurovalo již jako nezbytná součást klišé, které se začalo neustále opakovat. Na obrazu působení slovenského komunistického „profesionálního revolucionáře“ Viliama Širokého ve funkci ministra zahraničních věcí (březen 1950–leden 1953) ukázal Jindřich Dejmek destrukční podobu československé diplomacie, přinášející ideologicko-mocensky motivovanou likvidaci osvědčených odborníků-diplomatů, mechanismů a struktur původní diplomacie demokratického Československa. Zařazení byť krátkého desetistránkového pojednání o sloučení komunistické a sociálně demokratické strany v letech 1947 až 1948 v sousedním Maďarsku od Evy Irmanové se poněkud vymyká celkovému obsahovému zaměření představeného sborníku. Najdeme zde paralely, ale zejména specifčnosti při srovnání s předúnorovým vývojem v Československu. Zejména násilné „pohlčení“ sociálně demokratické strany komunisty a vytvoření Maďarské strany práce nesou v podstatě shodné datum – červen, resp. září 1948. Pak už další léta mají velmi podobný až shodný obraz totalitního komunistického režimu v obou středoevropských zemích.

Jednotlivé studie přesvědčivě přispívají k permanentnímu doplňování mozaiky složitých moderních českých dějin, přičemž bychom u mnohých, kde to bylo možné, uvítali alespoň nástin širších vazeb na středoevropskou problematiku.

František Čapka

KOSATÍK, Pavel. Bankéř první republiky. Život dr. Jaroslava Preisse. Praha: Mladá fronta, a. s., 2010, 191 s.

Již po přečtení prvních stran poutavého příběhu o člověku, který celý život zasvětil ekonomice a finančnictví, přičemž z pozice známé osobnosti upadl nakonec v naprosté zapomenutí, je zřejmé, že se rezie přiblížení jeho životních osudů ujal zkušený publicista a spisovatel, autor více než desítky knižních příběhů o význačných osobnostech české kultury a politiky (jako například o J. Masarykovi nebo o F. Peroutkovi). Autorův jistý obdivný přístup je vyrovnáván dostatečným stupněm kritičnosti se zachováním si patřičného odstupu k Preissovim názorům a činům, které zůstávají bez hlubšího komentáře.

Po studiích v Domažlicích a Praze pracoval zprvu Jaroslav Preiss (1870–1946) jako publicista, když od roku 1900 vedl hospodářskou rubriku *Národních listů* a redigoval různé hospodářské a finanční časopisy. Pro svou publicistickou činnost v časopise Živnostenské banky byl roku 1907 jmenován ředitelem průmyslového a hypotečního oddělení tohoto bankovního ústavu. Jeho „hvězda“ stoupala stále výš, takže o tři roky později se s ním setkáváme na postu náměstka vrchního ředitele Živnostenské banky.

V té době se s ním rovněž setkáváme coby s aktivním účastníkem politického dění. Vyšel z pokrokového hnutí 90. let 19. století, přes státoprávní radikální stranu zakotvil u mladočechů, za něž dokonce zasedal v říšské radě. Jeho protimonarchistické názory „Vídeň“ v době první světové války náležitě „ocenila“: v roce 1916 byl spolu s dalšími předními českými politiky (jako K. Kramářem, A. Rašínem) zatčen a odsouzen pro velezradu za propagaci proruské slovanšské politiky. Avšak již o rok později mu amnestie nového císaře Karla I. přinesla svobodu. Nikoho pak nepřekvapilo, že osudového 28. října 1918 se objevil v Ženevě na jednáních s E. Benešem. Po vzniku ČSR se pak stal nejen vrchním ředitelem Živnostenské banky, ale i poslancem Národního shromáždění, a to až do roku 1938. Tímto konstatováním zdaleka nekončí jeho další aktivity. V těsné spolupráci s ministrem financí A. Rašínem spoluvytvářel finanční a měnovou politiku nového státu, stal se předsedou Ústředního svazu čs. průmyslníků, stál v čele korporací řady kulturních institucí, jako Moderní galerie, Národohospodářského ústavu při České akademii a Národního muzea.

Politickým zaměřením zůstal věrný K. Kramářovi a jeho národně demokratické straně a poté Národnímu sjednocení. Při obhajobě svého finančního „impéria“ se často dostával do konfliktů s vládnoucí agrární stranou. Jako zdatný finančník, „kapitán“ čs. průmyslu a „šedá“ eminance první republiky byl však uznáván oběma prvorepublikovými prezidenty, a to jak T. G. Masarykem tak i E. Benešem.

S takovým obrazem se však Kosatík nespokojuje, „svého“ Preisse se snaží představit v „lidštější“ podobě, než tomu bylo dosud. Jako podnikatelského individualistu ho neukazuje coby člověka hromadícího jen „žoky“ peněz, ale naopak přiblížením jeho postojů chce zdůraznit Preissův původ coby syna venkovského soudního úředníka. Proto je vyzdvížena jeho úcta k práci jako takové, přičemž podnikání nebylo pro něj prostředkem k bezostyšnému obohacování, ale cestou k povznesení národa a k výchově lidských charakterů; toho dokladem má být Preissův slogan z roku 1919: „*Jest zásluhou tvořiti, ale je hříchem vykořisťovati.*“ Ještě i další Preissovy zásady zní v dnešní době „divokého kapitalismu“ imperativně: víra v sociální smír, v dohodu bohatých s chudými, v zásadu hospodářské samostatnosti národa jako nutného předstupu k politické samostatnosti.

To však nezabránilo pomnichovským radikálním národovcům, aby se neobjevil na seznamu „viníků“ za pád první republiky, a to přesto, že se jeho jméno také ocitlo na seznamu presidentských kandidátů po abdikaci E. Beneše v říjnu 1938. Zvláště pro komunisty patřil Preiss do „jednoho pytle k Beranům, Černým, Hodžům, Hamplům“, tak jak to uvádělo v roce 1940 záříjové

číslo ilegálního Rudého práva. Po krátkém působení jako předseda správní rady Živnostenské banky (v letech 1938–1942) se zcela stáhl do soukromí. Skutečnost, že koncem dubna 1946 se jeho životní pouť završila, může být posuzována jako „štěstí“, že unikl případné „třídni spravedlnosti“.

František Čapka

VONDRÁŠEK, Václav – HANZLÍK, František. Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a faktografiích. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009. 143 s.

Devadesáté výročí vzniku samostatného čs. státu se stalo příležitostí k sestavení reprezentativní obrazové publikace s funkčním textovým doprovodem, která si klade za cíl prostřednictvím vybraných dokumentů a dobových fotografií přiblížit široké čtenářské veřejnosti rozsáhlou pomocí českých a slovenských krajanů v Americe Masarykově zahraniční akci a nové republice. Autoři soustředili z Archivu Čechů a Slováků v zahraničí při chicagské univerzitě (*Archives of Czechs and Slovaks Abroad*) dosud nepublikované archivní materiály, zejména fotografie, dokumenty a knihy, na nichž předkládají různorodé formy této pomoci; k nim přiřadili další materiály z fondů Vojenského historického archivu v Praze.

Chronologický přehled začíná přistěhovalectvím Čechů a Slováků do Ameriky, a to od prvních „pionýrů“ v polovině 17. století, přes počátek masového vystěhovalectví po roce 1848 a první krajské spolky v 60. letech 19. století (jako *Slovanská lípa* v centru hnutí – Chicagu). Od této chvíle intenzita obrazového materiálu neobyčejně narůstá a vrcholí projevy prvních aktivit v souvislosti s vypuknutím první světové války. Práce dokumentuje jednotlivé formy krajské pomoci, především se soustřeďuje na aktivity Českého národního sdružení (sbírky, nábor dobrovolníků do americké a kanadské armády ve Francii). Je zde přiblížen vznik výcvikového tábora pro české a slovenské krajany-dobrovolníky, který se nacházel v blízkosti amerického Stamfordu. Výrazně je také vyzdvížena pomoc amerického Sokola a národně sociální vzdělávací besedy J. V. Friče. Své nezastupitelné místo na fotografickém materiálu zaujímá osobnost T. G. Masaryka, který monumentálně ční uprostřed spontánních oslavných akcí našich krajanů. Podle oficiálních zdrojů bylo do armády USA zařazeno 30 218 Čechů a 12 186 Slováků narozených v rakousko-uherské monarchii, z nichž jich bylo na 30 tisíc odesláno na západní frontu do Francie, a dále na 28 tisíc Čechů a Slováků narozených již v USA. Závěrečná část je věnována dramatickým a vzrušujícím říjnovým dnům roku 1918 v Americe.

Představený fotografický i dokumentační materiál je prezentován na velmi kvalitní papírové předloze, citlivě vzájemně propojený. Doprovodná textace vhodně uvádí jednotlivé prameny, u některých však postrádáme další bližší vysvětlení. K úvaze sestavitelů lze uvést zamyšlení nad vhodností zařazení některých poměrně rozsáhlých strojopisových dokumentů. Publikace by neměla chybět i ve školních knihovnách, protože přiblížený výběr poskytuje vskutku originální a dosud mnohé neznámé dokumenty.

František Čapka

**MIKULKA, Radek. Tenkrát za první republiky. Z meziválečných dějů malého středomo-
ravského města vážně i s mírným úsměvem. Vyškov: 2010. 54 s.**

Ukazuje se, že i drobné sondy regionálního zaměření mohou zaujmout nejen vymezený okruh čtenářské obce daného území, ale pokud dokáží zpřesnit obecnější pohled o specifické

prvky, stávají se přínosnými v širším spektru historického vnímání. To se v mnohém podařilo R. Mikulkovi.

Některé okamžiky ze života uvedeného města, jemu důvěrně známého, nám přibližují běžný i sváteční život jeho obyvatel; dozvídáme se, co uznávali a co uctívali, čeho se obávali a po čem toužili. Tyto znaky každodennosti bychom marně hledali v převážné části historické literatury o první republice. Přitom autor nepodlehł vábničce „idylické doby“. Rovněž si nečinil nárok na úplnost obrazu maloměstského života, „čapkovsky“ si vybíral témata a okruhy, o nichž chtěl vyprávět a která se mu zdála být pro toto město typická.

V patnácti kapitolkách v „lehčím“ a populárnějším stylu se seznamujeme od památného 29. října 1918 (dne skutečného vyhlášení samostatnosti v převážné většině měst a obcí Čech a Moravy) se stěžejním děním v tomto středomoravském městě. Vybrané události, které poznamenaly jinak poklidné dění, jsou uvážlivě a po zralém výběru představeny: namátkou jmenujme připomenutí aktivit vyškovských legionářů, návštěvu prezidenta T. G. Masaryka ve městě v roce 1928 (ale i v následujícím roce 1929), změny v urbanistickém obrazu města. Stranou pozornosti nezůstaly i „mimořádné události“, jako přírodní katastrofa v roce 1931 či skutečnost, že s městem se pojí jméno vraha rakouského kancléře Dollfusse ve Vídni v červenci 1934, místního rodáka Otto Planetta. Zůstává otázkou, zda tato skutečnost nějak (a nakolik pak) ovlivnila život ve městě? Je toto „senzační“ odhalení tak typické? Poněkud povrchně, bez patřičného rozboru je pak předložen přehled politické tváře města, jeho podoby coby průmyslového a živnostenského centra pro nejbližší okolí. To jsou slabší stránky představeného tisku. Vedle toho zde postrádáme snahu o komplexní hodnocení. V mnoha ohledech se nemůžeme ubránit konstatování, že autor podlehl kronikářskému způsobu podání obrazu zkoumaného mikroregionu.

Přitom však lze vyslovit souhlasné konstatování, kterým je uzavřeno toto krátké „putování“ životem jednoho z našich moravských měst: *„Byly to zajímavé časy. A v mnohém poučné. Kdyby tak dnes všechno fungovalo jako tehdy, i když na druhé straně k ráji na zemi měla první republika rovněž daleko.“* Zůstává nezvratnou skutečností, že obyčejný člověk se měl v době po válce i v době hospodářské krize co otáčet. Tato doba se neobešla i bez afér a skandálů. Lze tedy souhlasit s autorem, který sám svou práci označil za „nenápadnou knížku“, která tak či onak přispěla k pochopení oněch dvaceti let demokracie. Položme si otázku, jak by vyznělo srovnání s dvaceti lety demokracie v konkrétním prostředí středomoravského města po roce 1989? Pro autora by to mohla být výzva!

František Čapka

Válečný prožitek české společnosti v konfrontaci s nacistickou minulostí (1939–1945). Sborník příspěvků ze symposia k 70. výročí vypuknutí druhé světové války. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. 128 s.

Protektorát Čechy a Morava existoval sice jen šest let, jeden měsíc a devatenáct dnů, což je z dějinného hlediska pouhý okamžik, avšak žádné období moderních českých dějin nepředstavovalo takový zlom, který by tak zásadně a totálně změnil veškeré zavedené a vžité normy a vztahy. Protektorát dal vzniknout a vyniknout stejně tak neskutečnému oportunismu, utilitarismu a zbabělosti, jako nebyvalému a příkladnému hrdinství. Samotná protektorátní společnost představovala různorodý národní organismus, skládající se z pestrých a rozličných politických, ekonomických, sociálních, ideologických, ale i náboženských a generačních skupin. A každá z nich byla tak či onak poznamenána válkou, která jim vtiskla svůj ráz, svou stopu a pozname-

nala život jejich příslušníků. V tomto shrnujícím pohledu se pohybovalo všech sedm příspěvků, které tvořily program jednodenního symposia. Přitom nepřinášejí vždy zcela objektivní konstatace, povětšinou se pohybují ve známém a již „zmapovaném terénu“, avšak přesto je v žádném případě nelze přehlédnout.

První „balíček“ tvoří tři studie vztahující se k stále vděčnému tématu – k odboji. Tak je tomu hned v úvodním příspěvku z pera Ladislava Kudrny, který podává přehled činnosti československých vojáků v prvním roce okupace, kdy se postupně formovaly jednotlivé podoby odboje, a to výhradně na Západě; zejména zajímavě znělo konstatace, že 1 265 československých letců, kteří nejdříve odešli bojovat do leteckých sborů ve Francii a potom „se realizovali“ ve Velké Británii, tvořilo 30 % předválečného letectva ČSR. Odbojovým aktivitám se věnuje i další referující, a to Stanislava Vodičková; zamýšlí se nad formami odboje v křesťanském prostředí. Na příbězích katolických kněží, řeholníků a řeholnic přibližuje krutost okupační doby, kdy bylo možné se s takto perzekuovanými jedinci setkat v nacistických věznicích, na popravištích a v koncentračních táborech. Vítězslav Sommer si pro své vystoupení zvolil název *Válka, odboj a hledání historické identity československého komunismu*; zabývá se zde především sepětím interpretací druhé světové války s proměnami politického projektu realizovaného komunisty v prvních dvou poválečných desetiletích. Od stalinistického pojetí historiografie v 50. letech 20. století coby součásti „aktivní nadstavby“ se posouvá do 60. let, v nichž se již objevují snahy po kritičtějším posouzení tohoto komplexu závažných událostí.

Další čtyři vystoupení představují sondy do protektorátní společnosti. Je dobře, že se zde objevila i občas diskutovaná otázka obrazu české šlechty v letech nacistické okupace; malé zamyšlení na toto téma představil Zdeněk Hazdra. Už v letech první republiky hledala česká šlechta novou identitu, aby na prahu války vstoupila poprvé a také naposledy coby sociálně politická skupina do novodobých českých dějin. Hazdra poukazuje na různorodost angažmá šlechty v politickém životě na počátku protektorátu, kdy někteří šlechtici se prosadili i na čelní místa protektorátních organizací a úřadů; osudy české šlechty pak stručně sleduje i v poválečném období a po roce 1948. Stranou nezůstal pohled na osudy českých a německých dětí v těchto letech nesvobody. Radka Šustrová ukazuje nejmladší generaci jako jednající subjekty, které se snaží s novou situací „nějak“ vyrovnat, přizpůsobit se jí nebo najít vlastní strategii přežití. Je nepopíratelné, že jinak prožívalo válku židovské nebo romské dítě transportované do koncentračního tábora, jinak dítě čes. důstojníka v zahraničním vojsku, a jinak dítě sudetoněmecké rodiny, která se přistěhovala do Prahy. Autorka nás blíže seznamuje se dvěma projekty vázanými na dětskou spolkovou činnost – první se váže na Kuratorium pro výchovu mládeže a druhý na projekt *Erweitere Kinderlandverschickung*, ochranné opatření pro říšské děti z oblastí ohrožených leteckou válkou, spočívající v evakuaci městských dětí do bezpečnějších oblastí („tábory KLV“). Obraz společenského klimatu by byl ochuzen bez přiblížení postavení ženy v každodenním životě v protektorátu. Jana Burešová přibližuje „tradiční“ ženu nejen v rodině, ale osudy některých z nich nás přivádí do situace v odbojové činnosti nebo v zahraničních armádních jednotkách. Spíše okrajově byl dosud předkládán obraz Němců v protektorátu, i když se jednalo zhruba o 240 tisíc osob rozptýlených po celém území. Tento handicap se snaží odstranit Lukáš Vlček. Upozorňuje na skutečnost, že od dubna 1939 (zpětně od 16. března 1939) představovali německé státní občany a podle nařízení říšského protektora z 26. července 1939 spadali rovněž pod říšskou právní jurisdikci.

Rozsahem sice útlý sborník svými příspěvky představuje dozajista užitečnou práci a to díky kvalitním tématům, která srovnávacími sondami nabízejí další rozpracování.

František Čapka

DVOŘÁK, Jan. Židé v opavském Slezsku 1918–1945. Opava: Slezská univerzita, 2009. 176 s.

V posledních letech vyšla u nás úctyhodná řada titulů o judaismu, Židech a jejich historii. V letech totality bylo židovství v podstatě tabuizované téma a i zmínky o něm měly povětšinou charakter antisionistické propagandy. Za mnoho knih s židovskou tematikou, které se objevily na knižním trhu, lze vděčit znovuobjevené zvědavosti i zájmu veřejnosti a dozajista také určité módnosti. Přitom ve vědomí mnoha lidí se tato tematika dodnes pojí s antisemitskými předsudky a i pro ty, kteří nepodléhají iracionální zášti, zůstává židovské téma povětšinou spojeno pouze s tragédií Židů za 2. světové války, s holocaustem.

Konstatování o velmi zdařilém zaplnění mezery o Židech v Čechách a na Moravě tak docela neplatí o zmapování dějin Židů v různých regionech České republiky. Proto lze uvítat příspěvek k poznání dějin židovského etnika v opavském Slezsku, tedy v západní části Českého Slezska. Židé zde tvořili svébytnou menšinu, odlišující se od ostatního obyvatelstva nejen svou vírou, ale i obchodními a finančními aktivitami. Zasloužili se o hospodářský rozvoj regionu, obohacovali zdejší společenské prostředí i politické kolbiště. Současně zde existoval poměrně silný antijudaismus, který přerostl až v rasovou nenávist vůči všemu židovskému, což našlo svůj vrchol v letech druhé světové války. V tomto osudovém období na přelomu let 1942/1943, kdy započalo „definitivní řešení židovské otázky“ v opavském vládním obvodu Sudetské župy, se začalo s organizováním transportů Židů do Terezína a do vyhlazovacích táborů na východě.

Autor při zpracovávání tématu stál v počáteční fázi heuristiky před nesnadným úkolem: ke značně omezené „nabídce“ z dochovaných pramenů archivů většiny slezských židovských obcí, které byly nacisty téměř zničené, si musel pomoci torzovitým materiálem z archivu Židovského muzea v Praze, Zemského archivu v Opavě, Státního okresního archivu v Opavě, Moravského zemského archivu v Brně a některých dalších okresních archivů, a také vzpomínkami přeživších pamětníků židovské genocidy i dobovým denním tiskem.

Základ práce tvoří dvě kapitoly, z nichž ta první, vnitřně dále členěná do osmi podkapitol, mapuje obraz života židovského obyvatelstva v letech první republiky (1918–1938), a to od přiblížení obrazu židovské náboženské obce, přes politické a sionistické hnutí, hospodářskou sféru až k formám společenského a kulturního vyžití, včetně náznaku rozličných forem antisemitismu. Hned v úvodu jsou zde zdůrazněny prvorepublikové demokratické poměry, které zaručovaly Židům plnou rovnoprávnost s ostatními občany a dovolovaly jim účastnit se politického, hospodářského i společenského života, což zaručovalo uznání židovské národnosti; židovské spolky a politické organizace se svými tiskovými orgány pracovaly v naprosté svobodě. Mnozí opavští Židé patřili k úspěšným podnikatelům, obchodníkům, lékařům, advokátům i státním úředníkům, a tím se významně podíleli na rozvoji daného regionu. Až na drobné incidenty byli také zdejším obyvatelstvem respektováni a vnímáni jako jejich spoluobčané. To vydrželo až do zlomového roku 1938.

Osud, který jim připravilo státní a politické vedení Německé říše v čele A. Hitlerem, zůstává historicky naprosto ojedinělý. Poprvé v dějinách mělo totiž být určité etnikum programově vyhubeno jako celek. Už po nástupu Hitlera k moci v Německu uteklo ze strachu před nacisty mnoho členů zdejších židovských obcí do vnitrozemí ČSR nebo do zahraničí. Po začlenění opavského Slezska do vládního obvodu Opava v rámci nově zřízené Sudetské župy v říjnu 1938 začali nacisté uplatňovat svůj antisemitský program, spočívající zpočátku v ponižování a perzekuci Židů. Do této fáze spadá i tzv. „křišťálová noc“, která odstartovala druhou kapitolu Dvořákovy monografie. V osudnou listopadovou pogromovou noc (z 9. na 10. listopad 1938) došlo také k vypálení synagógy v Opavě. Nacistické úřady dále zesilovaly protizidovskou perzekuci a řadou nových diskriminačních opatření se pokoušely izolovat Židy od ostatního obyvatelstva. Židé měli postupně zakázán vstup na některá náměstí, do určitých parků a ulic, do všech veřej-

ných sadů, zahrad a lesů. Nesměli navštěvovat divadla, kina, knihovny, sportovní podniky a zábavná zařízení, stejně jako plovárny a veřejné lázně. Nezůstalo však jen u těchto omezení, další se týkala nákupní doby, pohybu po osmě hodině večerní apod. Všechna uvedená opatření (a ještě další) měla jediný cíl: připravit deportace Židů. Po vojenském pádu Polska bylo jeho východní území prohlášeno za Generální gouvènement a stalo se podle říšského vůdce SS H. Himmlera jakousi „nádobou na smetí“, kde měla být zřízena „židovská rezervace“. A také opavští Židé se stali obětí deportací, a to nejdříve do Terezína a následně na východ. Události druhé světové války znamenaly definitivní zánik většiny zdejších židovských komunit.

Po válce se podařilo obnovit činnost několika židovských obcí v Opavě a v Krnově, ale bez větší návaznosti na předválečné obce. Práce je doplněna funkčními fotografiemi a výčtem židovských obyvatel zmíněného regionu, kteří nepřežili okupaci. Směle ji můžeme označit jako koncepčně i myšlenkově zdařilé dílko, účelově zapadající do mozaiky prací, které svou přehledností vyplňují místo po syntetizujících studiích k židovské tematice v českých zemích.

František Čapka

NENIČKA, Lubomír. Druhá republika na Ostravsku 1938–1939. Opava: Ústav historických věd Slezské univerzity v Opavě, 2010. 382 s.

Uvedenou práci Lubomír Nenička, odborný asistent na Katedře společenských věd Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné, úspěšně obhájil v rámci plnění výzkumného záměru *Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy* v únoru 2010. Jak sám uvádí, z daného regionu „to znamenalo získat komplexní přehled o všech sférách veřejného života – od politického vývoje, ekonomiky a sociálních poměrů, přes národnostní vztahy ke kultuře“. Autor prozkoumal širokou pramennou základnu, která čítala písemnosti z více než sedmi desítek archivních fondů a bohatý materiál z dobového tisku. Tento materiál mu umožnil objasnit, jak za druhé republiky místní specifika Ostravska ovlivnila změny české společnosti, které v řadě ohledů předznamenaly její vývoj v následujících letech a desetiletích; práce přitom plně reflektuje celostátní vývoj.

Druhá republika představovala krátkou, pět a půl měsíců trvající, avšak rozporuplnou a bolestnou etapu moderních československých dějin, nabytou dramatickými událostmi a celospolečenskými změnami, postihující všechny základní struktury tehdejšího sociálního, hospodářského a společenského života. Rezignace na masarykovské „humanitní ideály“, alibismus, pasivita a ústupnost vůči totalitním tlakům vytvářely předpoklady k následné morální krizi ve společnosti. Dosud se zkoumala druhá republika výhradně na celostátní úrovni, takže Neničkova monografie jako první svým komplexním regionálním zaměřením předkládá podrobně zmapovaný obraz všech podstatných změn. Regionální bádání umožňuje historikovi podávat detailní rozbor jednotlivých stránek života společnosti. Autor se osvědčil jako zkušený pozorovatel a znalec specifických rysů Ostravska a jeho převážně průmyslového charakteru, čemuž odpovídala sociální struktura obyvatelstva, pestré národnostní složení a vliv těsného sousedství s Německem a Polskem. Z tohoto pohledu je pak kladena základní otázka: Jak se základní tendence pomnichovského vývoje prosazovaly na místních úrovních v jednotlivých oblastech veřejného života, jaký ohlas zde vyvolávaly tyto změny, případně jak působily místní vlivy a specifika na život zdejších lidí?

Strukturu práce vytváří pět základních částí, dále dělených na dílčí podkapitoly, přičemž byla zvolena kombinace přístupu tematického a chronologického. Po úvodních vstupech, mapujících územní změny, politickou situaci, hospodářské a sociální poměry, národnostní vztahy a kulturní dění v předcházejícím prvorepublikovém období, je první část zaměřena na důsledky

Mnichova v tomto regionu, zejména územní povahy, které zde měly v řadě ohledů specifický i dramatický průběh; zvláště pak zábor Polska byl českým obyvatelstvem vnímán jako „dýka do zad zasazená bratrským slovanským národem“.

Politickému vývoji v pomnichovském období je věnována druhá část, podrobně mapující průběh politických změn na místní úrovni; poměrně značná pozornost je upřena na aktivity nově vzniklé Strany národní jednoty a Národní strany práce. Na Ostravsku chyběly politické síly i výrazné osobnosti, které by iniciativně a důsledně prosazovaly nový typ politiky. Pomnichovská politika „menšího zla“ měla zde svá specifika. Až mikroskopicky je rozebrána situace v hospodářské a sociální sféře, kdy dvojitý zábor (německý a polský) způsobil zásadní otřes v uspořádání ekonomického obrazu Ostravska. Nejinak tomu bylo v sociální oblasti, kde k přetrvávající nezaměstnanosti se přidal uprchlický problém.

Pro oblast národnostních vztahů byl charakteristický nárůst nacionalistických a xenofóbních postojů, projevující se zvýšeným antisemitismem a prohlubující se averzí vůči cizincům. Na konkrétních postojích a přístupech je deklarován poměr většinového obyvatelstva v regionu k jednotlivým národnostním menšinám. Poslední část je věnována oblasti kultury, školství a tělovýchovy. Autor měl v této oblasti poměrně nejsložitější situaci, protože tato problematika v celostátním měřítku zaostává za bádáním v jiných oblastech života společnosti. Přes toto konstatování je nutno ocenit autorův pokus o komplexní pohled na kulturní dění v jeho jednotlivých oblastech (divadlo, hudba, literatura, výtvarné umění, film). Jako epilog vyznívá konec druhé republiky s následnou německou okupací Ostravska ve dnech 14.–15. března 1939, protože právě tento region držel „primát“ v zahájení nacistické okupace zbytku českých zemí; samotná Moravská Ostrava představovala první město na českém území ovládnutém nacisty ještě před Háchovým berlínským podpisem. Podobně i severomoravský Místek se stal dějištěm jediného otevřeného střetu československé vojenské jednotky, vojáků 8. pěšího slezského pluku, s německou brannou mocí v Czajánkových kasárnách.

Lze si jen přát, aby Neničkova monografie nezůstala ojedinělým „zjevem“ v české moderní historiografii a aby podobných regionálně zaměřených studií přibývalo.

František Čapka

DIVIŠOVÁ, Jana. Vzestup a pád K. H. Franka aneb příběh pilného knihkupce. Praha: Nakladatelství BVD and Antonín Boraň-BONDY, 2010. 183 s.

„Pocházím z chudé rodiny. Narodil jsem se 24. ledna 1898 v Karlových Varech, Školní ulice, jako syn Jindřicha Franka a Pavly, rozené Erhartové. Otec byl učitelem v obecné škole v Karlových Varech a zemřel v roce 1928, kdežto matka zemřela až v roce 1940...“ Zhruba tak představil počátek svého životopisu Karl Hermann Frank před mimořádným lidovým soudem v Praze, který ho uznal vinným ve všech bodech obžaloby a určil mu nejvyšší trest – trest smrti. Odplata byla úměrná jeho zločinům.

Autorka se vydává po stopách tohoto „krvavého psa“, jak byl také Frank nazýván českými lidmi v letech druhé světové války. Připomíná jeho dětská léta a další směřování kroků, tedy toho, co se odehrávalo předtím, než se stal jedním z prvních mužů protektorátu, a to nejdříve ve funkci státního tajemníka a posléze na postu státního ministra. K pochopení ducha jeho německví je čtenáři nabídnuta poněkud jiná textace, než tomu bylo v dosavadních publikacích. Nejde v pravém slova smyslu o odbornou historickou literaturu (postrádáme zde poznámkový aparát s citacemi a odkazy, soupis literatury), ale spíše o jistý druh literatury faktu, představující zde člověka „z masa a kostí“ a jeho přeměnu v bytost zosobňující zlo a ideologii českému národu nepřátelskou.

Přes krátká základní životopisná data jeho mládí se dostáváme do stěžejních 30. let 20. století, kdy vychází „Frankova hvězda“. Z obyčejné „nuly“ samostatného knihkupce se stává někým, kdo si plně vychutnává moc, kterou získává nad lidmi. Stává se postupně spoluvůrcem všeho zla, k němuž na historickém území Čech a Moravy docházelo. Postup jednotlivými kapitolkami je prostoupen autentickými Frankovými částmi jeho výpovědi před soudem, případně vykonstruovanými dialogy i konfrontacemi s dobovými dokumenty. Tím text nabývá na silnější dramatickosti a stává se sice pro čtenáře přitažlivějším, avšak na některých místech méně věrohodnějším.

Frank měl po svém zatčení ke všem líčeným událostem vlastní stanovisko. I když se snažil svádět vinu na Hitlera, na nacistickou stranu a na její ideologii a několik lidí „nahore“, byl svědeckým materiálem donucen, aby zaujal i kritické stanovisko. Přitom cítil potřebu se v očích spravedlnosti ukázat jako „hodný“ Němec, který nadržoval Čechům a celým svým úřadem usiloval o jejich spravedlivou autonomii. Každý však dobře věděl, že tomu tak ve skutečnosti nebylo. Svědčí o tom stovky podpisů na rozsudcích smrti nevinných českých lidí, mužů, žen, ba i dětí.

Nezůstává však jen u sledování činů K. H. Franka, děj se rozvíjí do větší šíře, přibližuje atmosféru a pozadí konání nacistické „smetánky“. Je však poněkud zarážející, že v textu najdeme několik míst, kde je použito nepřesných údajů; tak například u osoby R. Heydricha se střídá označení jeho funkčního zařazení v protektorátu: od správného „zastupující říšský protektor“ k „říšskému protektoru“.

Práce J. Divišové vyznívá nejen jako Frankova obžaloba a obžaloba všech větších i menších „führerů“, s nimiž stála i padala nacistická krutovláda, ale jako stále aktuální obžaloba této zrádné ideologie.

František Čapka

TUNYS, Ladislav: K. H. Frank. Noc před popravou. Praha: Nakladatelství XYZ, s. r. o., 2010. 302 s.

Ve stejném roce (2010) vyšla druhá práce se stejným zaměřením, přibližující životní osudy říšského ministra pro Protektorát Čechy a Morava (od srpna 1942) a následně o rok později i velitele jednotek SS a policie na území protektorátu. Tak se k dosavadní monografii zkušených autorů literatury faktu, Dušanu Tomáškoví a Miloslavu Moulisovi (*K. H. Frank. Vzestup a pád karlovarského knihkupce*, Praha 2003, 444 s.), přidali „konkurenční“ práce, z nichž každá vedle opakujících se obecně známých skutečností přináší nové poznatky a pohledy. Tunysův úhel pohledu je především zaměřen na mapování posledních dnů a hodin života tohoto „kata českého národa“, rozšířený o stručný životopisný běh jeho obhájce ex offio JUDr. Kamilla Reslera. A tak, i když od chvíle, kdy Karl Hermann Frank vystupoval po šesti dřevěných schůdkách k šibenici, uplynulo již mnoho let (připomeňme si den veřejné popravky 22. května 1946), na vše, co tomu předcházelo, nelze zapomenout.

Autor podrobně „mapuje“, jak se cesty obou mužů – K. H. Franka a K. Reslera – s naprosto rozdílnými životními osudy a postoji, střetly v pankrácké věznici. Podrobné studium archivních materiálů rodiny Reslerů, doplněné vzpomínkami jeho dcery, obohatilo Tunysovy získané podklady z Národního archivu v Praze, z Archivu města Prahy a z Památníku národního písemnictví. K. Resler nebyl totiž jen prvotřídní advokát, ale stejně výtečný filantrop a především bibliofil i osobní přítel mnoha českých básníků a spisovatelů. Každý z nich se tedy ještě před novými „rollemi“, prisouzenými jim po květnu 1945 – zločinec versus vzdělanec postavený pro-

ti své vůli do pozice obhájce vykonavatele zřůdných činů, proti nimž aktivně vystupoval v době okupace, jinak zapsali do českých dějin. Rozhovory, vedené mezi nimi ve věznicích, svým obsahem přibližují dva světy: na jedné straně svět bezpráví a tyranie, a na druhé straně svět naděje spojený s lidskostí.

Zvlášť dramaticky vyznívá těch 29 dnů hlavního přelíčení Lidového soudu, které jsou představeny na zhruba polovinu všech stran publikace. Archivní dokumenty nemohly však odhalit to, co probíhalo uvnitř duše JUDr. Reslera, kdy se musel vyrovnávat se svou nelehkou úlohou obhájce člověka, který byl ztělesněním tragických okupačních let za druhé světové války. K tomu stačí připomenout slova, která Frank pronesl před Lidovým soudem k lidické exekuci: „*Trestní akci v Lidicích jsem tehdy považoval za tvrdou, ale správnou... Sloužil jsem Adolfu Hitlerovi a všechny jeho rozkazy jsem bez rozmyšlení prováděl, i když podobný rozkaz byl z lidského měřítka zločinem – jeho odvětení lidických dětí.*“ K. H. Frank nepykal za jiné a nesnímal jako bebránek v rouše vlčím i jejich hříchy. Byl souzen a odsouzen za zločiny, které spáchal nebo na jejichž spolupachatelství se sám osobně podílel. Navíc byl i symbolem a vtělením nacistického systému a pokusu o jeho násilnou aplikaci do tehdy tradičně demokratického českého prostředí. U soudu vystupoval jako manipulovaný objekt, aniž byl ochoten přiznat jakoukoli aktivitu svému subjektu. Byla to neupřímná a průhledná taktika. Nejpršnější trest si Frank rozhodně zasloužil, ovšem forma veřejné popravy už tak dost rozbouřené vášně jen rozjitřila, a dokonce vrátila čas kamsi do středověku.

František Čapka

CÍLEK, Roman. Den, kdy udeřilo zlo. Prlovská tragédie, 1945. Nymburk: Nakladatelství VEGA-L., 2010. 120 s.

Známý a velice plodný český autor literatury faktu a kriminálních románů sestavil reportážní rekonstrukci tragédie občanů z malé vesnice na Valašsku, kteří se těsně před koncem druhé světové války stali obětí řádění nacistů. Svou původní knihu o prlovské tragédii – *Smrt na prahu života* (z roku 1985), doplnil novými skutečnostmi, které vyšly najevo až v posledních letech.

Cílek musel prostudovat stovky stran dokumentů, vzpomínek, kronik, projít nespočetné množství magnetofonových kazet a desítky fotografií, aby se mu podařilo vyobrazit děj i účastníky této smutné události v půvabné valašské dědině uprostřed Vizovických vrchů. Dějové líčení nás vrací nejdříve do srpna 1944, kdy začalo ve zdejších kraji budování partyzánských skupin. S napětím pročítáme jednotlivé stránky pěti kapitol této „partyzánské kroniky“, k jejíž barevnosti jistě přispěly úryvky z prlovské kroniky a vzpomínky zdejších partyzánů. Stranou nezůstal ani popis aktivit 1. čs. partyzánské brigády Jana Žižky v okolí. Vesnice se stala základnou partyzánské skupiny vedené kpt. Rudé armády P. Budkem a T. Polčákem. Pak přišlo osudové „černé pondělí“ 23. dubna 1945, kdy „udeřilo zlo“: obec obklíčili příslušníci stíhacího oddílu SS Slovensko, s krycím názvem Josef, složené z německých vojáků a slovenských gardistů. Za pomoc partyzánům bylo 18 místních mužů a žen vyslýcháno, mučeno a nakonec zaživa upáleno v osmi vyrabovaných staveních. „Prlov“ představoval jakousi reprízu podobného masakru v Ploštině několik dnů předtím (19. dubna 1945).

Připomeňme si slova autora: „*Osud Prlova je osudem celého Valašska. Důkazem a potvrzením pravdy, že vítězství v oné poslední velké, kruté válce bylo vítězstvím soudržnosti, bratrství, vzájemné úcty a souznělosti, která neznala jazykových či národnostních zábran*“, nejlépe vyjadřující pocity čtenáře po přečtení posledních řádků knihy. Zbývá snad jen dodat, že pro příští generace je tento příběh příkladem hrdinství a současně i velikosti prostých lidí, kteří drobnými

činy pomáhali psát dějiny. Prlovská tragédie zavazuje k tomu, že nevnímat minulost s pokorou znamená, jako bychom zlhostejněli přítomnost a znejasněli budoucnost.

František Čapka

SÁDLO, Václav. Bělovecká tragédie. Příčiny, průběh a následky. Červený Kostelec, 2009. 91 s.

Již po desetiletí vzrušují náhodskou veřejnost pohnuté události z 9. a 10. května 1945 na dnešním předměstí Náchoda – v Bělovsi, kde prakticky po skončení 2. světové války v Evropě a osvobození Československa se střetly jednotky zbraní SS se sovětskými vojáky, českými vlastenci a také s vracejícími se vězni z nacistických koncentračních táborů. Barvitým líčením se dostáváme do víru tragických událostí, k nimž došlo během těchto několika květnových hodin, kdy v celém okolí se již slavil konec nejstrašnějšího dramatu lidských dějin – druhé světové války. Mír se však jen těžce rodil.

Autor na základě pečlivého rozboru pramenů a poměrně bohaté literatury i s využitím možností orální historie provádí rekonstrukci těchto dramatických hodin v příhraničním mikroregionu východních Čech. Text je rovněž prostoupen výpověďmi pamětníků a doplněn bohatým fotografickým materiálem. Prostorově i časově zdokumentovává stále živé a diskutované téma, které ne vždy fundovaně a nestranně předkládá mnohá současná dobová historizující žurnalistika. Stručně si připomeňme základní fakta: projíždějící německá kolona příslušníků SS přes německo (polsko)-českou hranici u Náchoda se odmítá odzbrojit, pustí se do řádění a vyvražďování českých civilistů i sovětských vojáků. Následuje krvavá pomsta nad esesáky v místním pivovaru. Odplata se stala přímým následkem předchozího zla. Nastalá konkrétní situace značně komplikuje hledání odpovědi, kterou si dnes často klademe: Je člověk povinen či alespoň oprávněn odpovídat na zlo zlem?

Autor přitom nevynáší soudy nad účastníky tohoto dramatu, předkládá jen fakta, konfrontuje svědectví. Čtenář tak stojí před dilematem dvou možností, zda má při možném konfliktu dvou názorů na dané události tiše souhlasit nebo odsoudit „mstitele“. Přitom však nelze pominout dobovou atmosféru, která vytvářela nezbytnou kulisu vzniklé tragédie. Je potěšitelné, že v postupném časovém odstupu od podobných lidských tragédií společnost dospívá ke spravedlivějšímu a vyrovnanému stanovisku.

František Čapka

JELÍNEK, Petr. Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924. Opava: Matice slezská, 2009. 226 s.

S podporou Visegrádského fondu vydala Matice slezská v Opavě závažnou publikaci Petra Jelínka, který se pokusil o nové přehlednutí komplikované problematiky vztahů dvou nástupnických států – ČSR a Polska po roce 1918. Nerealizovala se původní předpokládaná spolupráce středoevropských států, které měly tvořit hráz německé expanzi na východ a zároveň bránit šíření bolševických myšlenek z Ruska. Komplikovaná národnostní struktura nástupnických států byla naopak zdrojem konfrontací a celkové destabilizace regionu. Zatímco ČSR musela čelit separatistickým tendencím „svých“ Němců, Poláků a Maďarů, Polsko se dostalo do konfliktu se všemi svými sousedy s výjimkou Rumunska. V případě ČSR šlo především o území Těšínského knížectví-státoprávní součásti České koruny, ale s převahou polského obyvatelstva.

Autor se snaží o revizi dosavadních výsledků obou národních historiografií, které se vzájemně obviňují z jednostranné interpretace archivního materiálu. K získání nových úhlů pohledů na česko–polský konflikt o Těšínsko se proto obrátil nejen na archivy československého Zamíni a polského MSZ, ale také německé Wilhelmstrasse, rakouského Ballhausplatz, italské Consulty, stejně jako maďarského zahraničního ministerstva v Pešti. Archivní a tištěné prameny, dobová periodika, deníky a memoáry konfrontuje se stávající odbornou literaturou. Jejich pečlivým studiem zjistil řadu nepřesností a zkreslujících údajů, a to i v soudobé literatuře.

Monografie je rozdělena na základě chronologicko–problémového přístupu do šesti kapitol. Nejprve se soustřeďuje na první konflikty po vzniku národních států v roce 1918, ve druhé kapitole na zmezinárodnění konfliktu v roce 1919, ve třetí na rozdělení sporného území roku 1920, ve čtvrté na první pokusy o sblížení (1920), v páté na vliv Rapallské smlouvy na vztahy mezi ČSR a Polskem (1922) a v poslední se zabývá řešením otázky Javoriny a počátky vzájemné operace (1923–1924).

Autor se zaměřuje především na diplomatické vztahy mezi oběma státy a vylíčení vnitřních poměrů Těšínského Slezska. Činí tak sine ira et studio, nekonfrontačně a se snahou pochopit motivaci všech aktérů sporu. Práce je mimořádně čtivá a její kvalitu zvyšují početné statistické tabulky a reprodukce dobových map. Anotovaná práce je cenným příspěvkem pro bližší poznání počátku a průběhu konfliktu a přiblížení se historické pravdě.

Jaroslav Vaculík

LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena. Příručka ke studiu didaktiky dějepisu. Ostrava: FF UO, 2008. 276 s.

Denisa Labischová, působící na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě, a Blažena Gracová z Filozofické fakulty téže univerzity připravily vydání Příručky ke studiu dějepisu, která spatřila světlo světa roku 2008.

Didaktiky dějepisu vznikající po roce 1989 musely být, stejně jako nově vznikající práce v ostatních oborech, oproštěny od dosavadních ideologických nánosů. Tyto nánosy se autorům těchto dosavadních didaktik povedly odstranit. Zmínit musíme především práci Zklady oborové didaktiky dějepisu autorského kolektivu v čele se Stanislavem Julínkem. Jde o práci, která má v didaktice dějepisu důležité a nezpochybnitelné místo. Nutno ale říci, že jde o knihu poměrně hutnou, kterou není každý student didaktiky dějepisu schopen lehce překonat. Existovala zde tedy poptávka po jednoduchém díle, přibližující souhrn didaktiky dějepisu. A právě tuto “mezeru na trhu“ vyplňují svoji příručkou Denisa Labischová a Blažena Gracová.

Knih je určena posluchačům vysokoškolského studia učitelství dějepisu i všem učitelům dějepisu, usilujících o rozvoj didaktických kompetencí ve svém oboru v rámci celoživotního vzdělávání. Těmto učitelům může příručka pomoci s modernizací vlastní dějepisné výuky.

Příručka je rozdělena do 40 kapitol sledující jednotlivé disciplíny didaktiky dějepisu – od terminologie, přes dosavadní vývoj oboru, současné trendy u nás i v zahraničí, cíle a obsah dějepisné výuky apod. To jsou disciplíny, které byly sledovány i dosavadními didaktikami dějepisu. Autorky anotované publikace je přibližují jednoduchým čtivým způsobem. Často citují z předěšlých prací, na které odkazují. Kromě těchto tradičních disciplín didaktiky dějepisu se ovšem autorky zabývají také disciplinami, které byly do současné doby v rámci naší didaktiky dějepisu ponechány do jisté míry stranou zájmu. Jde zejména o oblast moderní metodiky dějepisného vyučování. Jen namátkou upozorníme na kapitoly týkající se využití oral history (ústních pramenů), fotografie, historické karikatury, plakátu, komiksu, filmu či grafických médií v dějepisném

vyučování. Nechybí také kapitoly věnující se výzkumu v didaktice dějepisu či regionálním dějinám v dějepisném vyučování. Další z kapitol se věnuje komunikaci a prezentaci výsledků výuky, kde jsou připomenuty nejen způsoby klasické, ale také způsoby moderní jako model, koláž či mentální mapy. Samostatná kapitola je věnována také didaktickým testům v dějepisné výuce či maturitní zkoušce z dějepisu. Publikace obsahuje také další zajímavé kapitoly s velice moderními tématy jako je evropská dimenze ve výuce dějepisu, genderová tematika a historie dětství ve výuce dějepisu či etnické stereotypy ve vědomí studující mládeže. Každá kapitola je zakončena kontrolními otázkami a úkoly k zamyšlení, které umožňují čtenáři zkontrolovat pochopení a zafixovat prostudovanou látku.

Pro jednodušší orientaci je příručka vybavena grafickými ikonami, znázorňujícími, vstup autora do textu, příklad, pojmy k zapamatování apod. Publikace je doplněna také náměty pro seminární úkoly, pětistránkovým seznamem literatury, obsahující české i zahraniční tituly k didaktice dějepisu a příbuzné tematice, a 21 funkčními přílohami.

Příručka je dobrým materiálem pro základní orientaci studentů v didaktice dějepisu i pro další vzdělávání učitelů, kterým nabízí široké spektrum nápadů. Anotovaná publikace má již ve svém názvu uvedeno, že jde o příručku a tuto funkci naplňuje zcela bezpochyby.

Miroslav Jireček

LEEUEW-ROORD, Joke (Ed.). History for Today and Tomorrow. What does Europe mean for School History? Vol. 2, Eustory Series. Shaping European History. Hamburg: Körber-Stiftung, 2001. 346 s.

Publikace navazuje na předchozí díl ze série EUSTORY s názvem Approaches to European historical consciousness z roku 2000. Série EUSTORY je výstupem projektu European historical consciousness a spolupráce mezi Körber Foundation a Institut for Advanced Studies in the Humanities (KWI) v Essenu pod vedením Jörna Rüsena.

Cílem publikace je zjistit, jak pojmají učitelé dějepisu ve Francii, Walesu, Rumunsku, Maďarsku, pobaltských a skandinávských zemích evropskou dimenzi ve výuce svého předmětu. Dále jak je reprezentována Evropa v učebnicích dějepisu 30 různých zemí. Co znamená Evropa pro kurikulum školního dějepisu? Co znamená Evropa pro žáky? Co znamená Evropa pro učitele dějepisu a které cesty vedou k vytvoření evropského historického vědomí mezi žáky a studenty prostřednictvím učení a vyučování? Na tyto otázky se kniha snaží odpovědět prostřednictvím příspěvků různých odborníků z oblasti dějepisného vzdělávání v Evropě. Jmenujme alespoň Joke van der Leeuw-Roordovou, jež je zakladatelkou, prezidentkou i výkonnou ředitelkou Evropské asociace učitelů dějepisu (EUROCLIO), ale také odborníci na historii vzdělávání; význačné historiky a didaktiky dějepisu Bodo von Borriese, Falka Pingela (též výkonný ředitel Georg Eckert Institute for International Textbook Research) a Roberta Stradlinga.

Práce je rozčleněna do tří kapitol a dále podkapitol. V předmluvě editorka seznamuje čtenáře s klíčovými pojmy, jako jsou evropská dimenze, evropanství a národní identita. Věnuje se jednotlivým příspěvkům, přičemž dochází ke zjištění, že hlavní charakteristikou učení a vyučování dějepisu v Evropě je zaměření na národní historii. První kapitola vyzývá čtenáře k zamyšlení nad charakterem, výhodami a nevýhodami zavádění evropské dimenze ve výuce dějepisu. Dále popisuje rozličné projekty, iniciativy a přístupy, které ukazují různé cesty k evropskému historickému vědomí. V druhé kapitole se dostáváme k výzkumům týkajících se vědomí evropanství mezi francouzskými studenty, dále jsou zde přiblíženy mnohé výsledky komparativního mezinárodního výzkumu Youth and History a nechybí ani výzkumy zaměřené na evropskou dimenzi

v učebnicích dějepisu. Poslední kapitola ve stručnosti pojednává o Stradlingově příručce Jak učit evropské dějiny 20. století; multiperspektivité a hlavních principech EUROCLIO a charty EUSTORY. Nezbytnou součástí práce je seznam literatury, kde čtenáři jistě ocení jeho tematické členění. Seznam autorů jednotlivých příspěvků a zevrubný popis činnosti Körberovy nadace představují závěr této výjimečné studie.

Kniha podporuje zvyšování povědomí o evropské dimenzi ve výuce dějepisu, což je v souladu doporučeními Rady Evropy členských států EU. Publikace se v tomto ohledu zdá být vhodná zejména pro didaktiky dějepisu, učitele dějepisu, ale i tvůrce dějepisných učebnic a další zájemce o tuto aktuální problematiku současného vzdělávání v Evropě.

Jana Stejskalíková

ŘEHULKA, Evžen a kol. Škola a zdraví 21. Obecné otázky výchovy ke zdraví. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 376 s.

V rámci výzkumu Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity Škola a zdraví pro 21. století byl vydán sborník Škola a zdraví 21. Protože hlavním cílem výzkumu je zkoumání vzájemného vztahu a obohacování, využívání podnětů a poznatkových, metodických a metodologických mezi školstvím a zdravotnictvím, jsou v tomto sborníku uvedeny studie věnující se otázkám výchovy ke zdraví. Vedle toho se ve sborníku objevují i články prezentující zkušenosti v oblasti zdraví a výchovy, jež mohou být využity pro další studie.

Mezi autory, kteří přispěli do sborníku, byli i František Čapka a Jaroslav Vaculík. Ve svém společném příspěvku se zabývali školní hygienou na přelomu 19. a 20. století. Autoři se svých úvahách zmiňují o vzniku instituce školních lékařů a jejím zavádění v jednotlivých státech světa, především však v českých zemích. Ve dvou přílohách je poté přiblížena situace školních lékařů v Praze. Dalším zajímavým článkem je příspěvek Naděždy Sieglové, zabývající se problematikou mentální (Alzheimerovy) choroby, hlavním tématem knihy Ivony Březinové Lentilka pro dědu Edu (Albatros 2006). Prostřednictvím hlavního hrdiny, malého chlapce, si mohou čtenáři posílit své sociální a osobnostní kompetence. Za zmínku stojí i článek Alexandry Aišmanové a Lenky Novotné věnující se psychohygienickým aspektům učitelské profese. Autorky se zmiňují o náročnosti a stresovanosti učitelské profese, vyplývající z dlouhodobých výzkumů učitelů ZŠ na katedře psychologie v Plzni. Jedním z možných řešení je podle nich dodržování základních psychohygienických zásad.

Závěrem lze říci, že celý sborník podává řadu zajímavých informací z oblasti výchovy ke zdraví, a to jak z pozice vědecké, tak i praktické. A protože se zdraví prolíná různými oblastmi našeho poznání, objevily se ve sborníku příspěvky z různých oborů, např. historie, psychologie, pedagogiky, sociologie a filozofie. Díky tomu se tak sborník stává cenným zdrojem poznatků, jež mohou čtenáře inspirovat k hlubšímu studiu daných problematik. Zároveň díky čtivému a zajímavému zpracování mohou být prezentované poznatky rovněž zdrojem informací i pro laickou veřejnost.

Monika Svobodová